

MEDIEVISZTIKAI VÁNDORKONFERENCIA

Tanulmányok 1.

Szerkesztette

Gephárt Enikő - Hunyadi Zsolt - Martus Nikoletta

Medievisztikai Vándorkonferencia
Tanulmányok 1.

Medievisztikai Vándorkonferencia

Tanulmányok 1.

Szerkesztette:

Gephárt Enikő – Hunyadi Zsolt – Martus Nikoletta

Szeged
2024

STUDIA MEDIAEVALIA ITINERANTIA

Kiadja a Szegedi Tudományegyetem
Történelemtudományi Doktori Iskolája
Felelős kiadó: Deák Ágnes

A kötet megjelenését támogatta:
az SZTE Történelemtudományi Doktori Iskolájának Medievalisztika
Doktori Programja és az SZTE BTK Történelmi Intézete

A kiadvány a 2023. május 25–26. között Szegeden megrendezett
I. Medievalisztikai Vándorkonferencia válogatott előadásait
tartalmazza.

A kötetben szereplő tanulmányok lektorai:

Barabás Gábor
Hunyadi Zsolt
Laszlovszky József
Pálosfalvi Tamás
Sebők Ferenc
Szolnoki Zoltán
Thoroczkay Gábor
Veszprémy László

Szerkesztette: Gephárt Enikő – Hunyadi Zsolt – Martus Nikoletta

Kiadványszerkesztés: Ferwagner Péter Ákos
Nyomdai kivitelezés: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Borítóterv: Virágh Ágnes
ISBN 978-963-306-979-0
ISSN 3004-2682

© A szerzők
© A szerkesztők

Tartalomjegyzék

Almási Tibor

Előszó7

Botha-Lőrincz Adrienn

11–12. századi erdélyi várak kutatása Romániában11

Csifó, Tamás

*On the estate administration of Elizabeth Szilágyi
based on the Böszörmény-Debrecen manor*33

Gephárt Enikő

*Titkos házasságok az érett és kései középkorban
Példák a yorki érseki tartományból és a
párizsi egyházmegyéből*.....53

Ignác Ágoston

*A szimbolikus kommunikáció jegyei IV. Henrik
Álmos herceghez címzett levelében*69

Kiss, Gergely – Báling, Péter

*Papal Representatives in Hungary in the Eleventh-
Fourteenth Centuries. The DeLegatOnline Online
Prosopographical Database* 89

Martus, Nikoletta

*The northern boundary of viticulture in Hungary and
Europe at the beginning of the 14th century* 127

Ónadi Sándor

Elvárás és realitás

A klerikusok szerepe Jeruzsálemben (1099–1100)151

Szádoczki Bálint

„Újratervezés” – Aragóniai János pápai legátus

Magyarországra tartó első követségének útvonal-

változtatásai (esettanulmány).....183

Varga Imre Solt

Magyar határvédelmi stratégia

a korai huszita betörésekkel szemben 203

Véber Zoltán

Tallóci Petkó és Hunyadi János kapcsolata233

Visegrádi Renáta

Coluccio Salutati korai missilisei.....255

Előszó

Köszöntöm a jelen kötetet kézbe vevő valamennyi Kedves Olvasót, akik előtt a legkevésbé sem szeretném palástolni, hogy sokféle érzelemtől felhangolva vetem papírra a napvilágot látó munkát bevezető gondolataimat. Mindenekelőtt köszönetemnek adok hangot a bizalomról árulkodó felkérésért a megtisztelő feladatra, amelynek – bevallom – nem könnyű számomra most pusztán egy tudományos kiadvány elé kívánczó tárgyyszerű és érzelemmentes megnyilatkozás alakját öltő szöveget produkálva eleget tenni. A szegedi középkortudományi doktori programhoz huszonnyolc év tanári munka köt, tizenkét éve programvezetőként fogom össze Szegeden e szakterület munkáját, az 1999-ben megrendezett első medievisztikai konferenciánkon tartottam huszonöt éve először – majd azóta még sok alkalommal – záróbeszédet, és most ötödjére indítok újtára előszóval doktoranduszkonferencián elhangzott előadásokból szerkesztett kötetet. E hosszú periódusból, amelyben a medievisztikai képzés részese lehettem – jobbára feledve már a sok-sok, nemegyszer terhesnek érzett teljesített feladat keserveit –, maradandó emlékként számtalan gyönyörű látott szakmai teljesítmény élménye, tehetséges ifjú kutatók megélt szárnybontogatásának öröme, magas pályákat befutó tanítványok karrierútjainak örvendetes megélése gazdagít, amit tanári pályám különleges kiváltságadományaként könyvelek el. Tudván ugyanakkor, hogy rövidesen lezárom ebbéli szakmai tevékenységemet, nehéz magam e helyzetben függetleníteni a visszatekintő, és az elvártnál kissé talán szubjektívebb hangütéstől. Janus-arccal egyszerre nézek vissza a kapuból középkortudományi doktori képzésünk eddig megtett, általam jól ismert útjára, és mérlegelőleg előre az éppen most új kereteket nyerő, a jövő felé járatlan úton elinduló folytatás irányába.

A 2023. évi szegedi doktoranduszkonferencia e rendezvények sorában kétségkívül határpontot jelent, minthogy nem egyenes

folytatása az 1999-ben elindult, majd még tíz alkalommal megrendezett konferenciának, amelyekre valamennyi esetben a szegedi középkortudományi képzőhely szervezésében került sor, hanem új alapokon álló, az ország négy egyetemén működő medievisztikai program együtt életre hívott közös vállalkozása volt, amely ezután alkalomról alkalomra körbejár a szakmai együttműködés mellett elköteleződött képzőhelyek helyszínein. E szándékolt cél tükröződik a „vándorkonferencia” formáját öltő új „műfaj”-megjelölésben. Az első vándorkonferencia 2023. május 25–26-án a Debreceni Egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem medievisztáinak kooperációjában valósult meg szegedi rendezésben. Az új alapokon nyugvó vándorkonferenciák kooperatív projektje nyitott és önkéntes mind a közös rendezés és fenntartás bővítése, mind pedig a külső hallgatói jelentkezések és részvételek tekintetében. A hangsúly a közös szakmai platformot képező középkortudomány művelésének elvárásán van. Egy-egy rendezvény nem csupán a doktori képzések hallgatói számára nyújt bemutatkozási lehetőséget, hanem programjának kínálatát a képzőhelyekhez tartozó vagy egyéb kutatóhelyeken működő szakemberek előadásai, referátumai és kutatási beszámolóit, nemkülönben könyvbemutatókat színesítik. Ezáltal a tervek szerint évente sorra kerülő vándorkonferenciák olyan sokfunkciós rendszeres középkortudományi seregszemlékké nőhetik ki magukat, amelyek legfőbb rendeltetése a fórum- és lehetőségteremtés a kutatói pályájuk kezdő szakaszában működő fiatal szakemberek számára ahhoz, hogy méltó közegben tegyék le kutatói névjegyüket a középkortudomány szakmai asztalára. Az egymástól független intézményi keretekben működtetett korábbi rendezvények azon becses hagyományának fenntartása mellett is erősen elkötelezték magukat az új keretek létrehozói, hogy minden vándorkonferenciát az elhangzott előadásokból válogatott és szerkesztett kötet dokumentáljon. Az ilyen típusú első rendezvény konferenciakötétét tartja most kezében a Kedves Olvasó.

Számszerű megközelítésben a kötet a konferencián elhangzott, kéttucatot éppen meghaladó számú hallgatói előadás közel felét tárja a közönség elé. Meglehet, örömkre lenne, ha ez az arány

magasabb szintet mutatna, de e tekintetben bizonyára nem hagyható figyelmen kívül az új rendezési forma kezdemény jellege és bejáratlansága. Nem kétséges, hogy a folytatásban benne rejlik a bővülés lehetősége és esélye. A most napvilágot látó írások szerzőinek szakmai elkötelezettsége láttán, illetve a tanulmányírásra fordított erőfeszítéseik komolyságáról és hitelességéről meggyőződve amúgy is teljesen méltánytalan bármilyen hiányérzetnek hangot adni a köszönő és elismerő szavak mellett. A kötet létrejöttéhez szükséges nagy időráfordítást és figyelmet igénylő áldozatos szerkesztői munkát a konferenciaszervezésben is jeleskedő szege-di doktoranduszok, Gephárt Enikő és Martus Nikoletta végezték, nem kis részben Hunyadi Zsolt Tanár Úr hathatós segítségével támaszkodva. Köszönet illeti mindhármukat a töretlen odaadásukért és kitartásukért, miként hálával tartozunk a medievista szakemberek táborából mindazoknak, akik az itt publikált írások önzetlenül segítő lektoraiként, témavezetőiként vagy pusztán tanácsokat adó egyszerű olvasóiként érdemben hozzájárultak a közlemények pontosságának és szakszerűségének erősítéséhez. A szerzők a szóban elhangzott prezentációhoz képest gondos jegyzeteléssel és a hivatkozott tudásbázis körültekintő feltüntetésével támasztották alá szakmai megállapításaik érvényét. A közreadás egy részének a nyelve angol, ami azzal a körülménnyel áll összefüggésben, hogy a fokozatszerzési eljárásokban erősödő igénnyel jelentkezik az idegen nyelven történő publikálás elvárása, amihez viszont jobbra hiányoznak az elérhető és a kezdő kutatók jelentkezése iránt megfelelő fogadókészséget tanúsító orgánumok, publikációs fórumok. A közlemények tematikai tarkasága ellenére kétségtelenül megállapítható egy, a közzétett írásokat határozottan összefűző közös nevező, nevezetesen, hogy szerzőik tollát a középkor világa iránti csillapíthatlan belső érdeklődés vezeti, szakmai igyekezetüket pedig eredendően a középkortudomány őszinte tisztelete – hovatovább szeretete – fűti. A hiteles hangú szakmai megszólalásokban rejlik azon reményünk záloga, hogy e dolgozatok megismerése a medievistákon túl a középkor világában szívesen megmerítkező olvasóknak ugyancsak kedvére és örömére szolgálhat.

Hasonló kötetek korábbi bevezetőiben úgyszólván kétévenként lehetőségem volt a közép-kortudomány egyetemi helyzetét értékelni, a veszélyeztető trendekkel kapcsolatban jelzéseket adni. E helyütt nem ismétlem meg a folyamatossá tett, „reformoknak” nevezett felülről jövő, bürokratikus érdekekben fogant beavatkozások ártó és szétziláló hatásainak bemutatását tudományszakunkra nézve, amely diszciplína szakszerű gyakorlása sok vonatkozásban összetett készségek és jártasságok hosszú időt igénylő kifejlesztésén alapul. Utóbbi mozzanat hiánya óhatatlanul az érdeklődő és értő hallgatói közönség elvékonyodásához, a kompetenciák beszűküléséhez, a minőségi utánpótlás megingásához és a szakmai sorvadozás felgyorsulásához vezet. E megközelítésben a legkézenfekvőbb önvédelmi reakcióként értékelhető a képzőhelyek szakmai összefogásának most életre kelő kezdeménye. A szétforgácsolódás és létszámhiány fenyegető negatív következményeit elsősorban együttműködéssel, az erőforrások és képességek összekapcsolásával érdemes megkísérelni feltartóztatni, vagy legalábbis mérsékelni. Az értő közönség kezébe most eljutó tanulmánygyűjteményre elsősorban az érdekeltek kooperációjának első dokumentumaként tekintve e rendeltetése jegyében ajánlom kötetünket a tisztelt Olvasók figyelmébe.

Szeged, 2024. március 15.

Almási Tibor

ÓNADI SÁNDOR

Elvárás és realitás A klerikusok szerepe Jeruzsálemben (1099–1100)*

Abstract

This paper examines the activities of the clergy after the First Crusade, ranging from the acquisition of Jerusalem on 15 July 1099 to Balduin I's coronation on 25 December 1100.

I have examined whether the clergy carried out the activities that we have outlined based on previous experience: (1) their activities before, during and after encounters, (2) caring for the poor, (3) mediating conflicts within the camp and (4) dealing with moral crises.

Their military actions were fully incorporated into the Kingdom of Jerusalem's war rites, and some practices were even adopted in the West. Providing for the poor was consistently prioritised in the clergy's activities, with a focus on almsgiving.

The significance of maintaining army unity was widely recognised and became a key focus for subsequent legates. However, this was not always successfully achieved, as demonstrated in the shortcomings of the Bishop of Albara and the patriarchal office of Daibert. Daibert encountered disputes with Godfrey of Bouillon and later with his successor

* A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3-II kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alaphól finanszírozott szakmai támogatásával készült.

A tanulmányt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alaphól nyújtott támogatásából a Debreceni Egyetem TKP2021-NKTA-34 számú projektje támogatta.

A szerző a HUN–REN–DE Középkori Magyarország és Közép-Európa Hadtörténete Kutatócsoport tagja.

Baldwin over the ownership of Jerusalem and Jaffa. Eventually, Daibert recognized the impracticality of his plan, which presumably mirrored the ideas of Pope Urban II, and made peace with Baldwin, eventually crowning him as king.

Bevezetés

Jelen dolgozatban az egyháziak első keresztes hadjáratot követő tevékenységét fogom bemutatni, különös hangsúlyt fektetve a Jeruzsálem elfoglalása (1099. július 15.) és I. Balduin megkoronázása (1100. december 25.) között eltelt másfél év eseményeire. Az intervallum meghatározása mellett szól az, hogy erre az időszakra tehető Jeruzsálem első egyházi vezetőjének megválasztása, a város sorsának rendezése, s ehhez kapcsolódva a világi vezetés kérdése. A klérus ekkor folytatott tevékenysége tehát alapjaiban határozta meg a latinok keleti jelenlétét, a térség későbbi egyházi berendezkedését.

Korábbi kutatásaim során Monteili Adhemarral (†1098), Le Puy püspökével foglalkoztam, aki pápai legátusként vett részt a hadjáratban. E vizsgálatok tapasztalatai alapján az egyháziak tevékenységét négy nagy csoportba soroltam: (1) az összecsapások előtt-közben-után kifejtett tevékenységük, (2) a szegényekről való gondoskodás, (3) a táboron belüli ellentétek csillapítása és (4) a morális válságok kezelése.¹

A kutatás nehézsége, hogy a narratív források zöme egyháziaktól származik.² Külön nehézség, hogy a szerzők közel sem tekint-

¹ Morális válságként aposztrofálom a hadjárat azon mélypontjait, amikor a sereg harci kedve, lelkesedése annyira megcsappant, hogy veszélybe került a hadjárat folytatása. Ami a morális válságokat illeti, meg kell jegyeznünk, hogy ezek többsége összefüggésbe hozható az utánpótlás hiányával, az állandó fenyegetettséggel vagy a vezetők vitáival. A morál azonban javult egy-egy rituálé eredményeként, annak ellenére, hogy az alapvető körülmények nem változtak. Cecilia Gaposchkin e rituálékat nevezte „láthatatlan fegyvernek”: GAPOSCHKIN 2017, 3.

² E krónikák két nagy csoportba sorolhatók: szemtanúi és későbbi, kortárs beszámolók. Az előbbihez tartozik egy ismeretlen szerzőtől (Névtelentől) származó *De Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum* (GF), Petrus Tudebodus (PT), Aguilers-i Rajmund (RA) és Chartres-i Fulcher (FC) munkája. Aacheni Albert (AA) munkája a két csoport határán mozog, hiszen információit visszaérkező zarándokoktól szerezte be. Ezeket összevetve a többi krónikával, megbízha-

hetők függetlennek, inkább *lelkes szemlélő*nek.³ A kutatás céljai a következők: meghatározni az egyháziak tevékenységét, majd rámutatni a három éra közötti differenciára. Ezek okainak felfejtése képezi a következő kérdéskört. A kutatás hosszútávú kifizetése szempontjából is fontos, hogy milyen mintákat vettek át az elődeiktől, milyen „recepteket” alkalmaztak tudatosan, vagy éppen miket kerültek. Vizsgálni fogom még az egyes társadalmi csoportokhoz való viszonyukat, a világi vezetés kérdéséhez való hozzáállásukat, ezek okait, érdekérvényesítő képességeiket.

A tárgyalt periódust három nagyobb részre osztottam, amelyek lényegében megfelelnek egy-egy egyházi személy működésének. Az első blokkban kerül tárgyalásra a hadjárat Jeruzsálem elfoglalása előtti szakasza, amelyet Adhemar püspök nevével fémjelezhetünk. A második rész Chocques-i Arnulf⁴ tevékenységét mutatja be. A harmadik rész foglalkozik Pisa érsekével, Daiberttel.⁵ A három részen belül egyenként fogom bemutatni a korábban ismertett négy tevékenységet.

tó. Létezhetett egy lotaringiai krónika, amelyből Albert és a későbbi szerző, Türoszi Vilmos meríthetett, akinek a munkáját ugyancsak használok: MORRIS 1990, 101; FLORI 2010, 78. Ezek mellett használok még a kortárs Caeni Rudolf (CR) és a későbbi Ibn al-Aszír és Ibn al-Kalániszí munkáját. A szemtanúság, illetve azok megbízhatósága az első keresztes hadjáraton belül is önálló dolgozat témája lehetne. A problémakört jól foglalja össze Lapina: LAPINA 2015, 15–36. Spencer magát a „szemtanúi” jelzőt is elveti, hiszen szerinte ezek a művek inkább kulturális, irodalmi, sőt akár propagandisztikus szerepet tölthettek be, melyekben a klerikusok szemében megjelenő ideális keresztes képét mutatják be, s mindent ehhez viszonyítanak: SPENCER 2014, 175–176, 179. MacGregor hasonlóképpen vélekedik a krónikák későbbi buzdító hatásáról: MACGREGOR 2006, 32. A szemtanúként elfogadott krónikák textuális összehasonlítását Yuval Harari végezte el: HARARI 2004, 77–100.

³ FLORI 2010, 9.

⁴ II. Róbert normandiai herceg káplánjaként vett részt a hadjáratban. Arnulf esetében többféle névalakkal találkozhatunk. A szülőhelye körüli vitát David mutatja be, s tisztázza, hogy a Théroutanne egyházmegyében található Chocques faluban született: DAVID 1920, 217.

⁵ 1099 szeptemberében érkezett a szíriai partokhoz, az év karácsonya után pedig Jeruzsálem pátriárkájaként tűnik fel. A Daibert neve körüli vitára Matzke hívta fel a figyelmet. Gondolatát végül azzal zárja, hogy mivel az érsek Daibertként hivatkozik magára, így ez tűnik a helyes névalaknak: MATZKE 1998, 19–24.

A hadjáratot II. Orbán pápa (1088–1099) hirdette meg a clermont-i zsinat (1095. november 17–28.) zárásaként, az indulást pedig 1096. augusztus 15-re tűzte ki.⁶ A keresztet felvevők egy-egy világi méltóság vezetésével indultak útnak, s gyülekeztek Konsztantinápoly alatt, ahonnan a tengerszorosokon való átkelést követően, 1097 májusában hozzáláttak Nikaia ostromához.

A klérus és az ütközetek Jeruzsálem elfoglalása előtt

Az ütközetekkel kapcsolatos tevékenységük három újabb csoportba sorolható: az ütközetek előtt (1) gyakran megáldották, gyóntatták a sereget, és buzdító beszédeket tartottak. Az ütközetek közben (2) a katonák között voltak, imádkoztak a győzelemért, bátorították őket. Csaták után (3) hálát adtak, eltemették az elesetteket, és alamizsnát osztottak.

A harcok előtti lelki megerősödést a sereggel való közös imádság, gyóntatás, úrvacsora és mártíromság elnyerésének hangoztatása biztosította.⁷ Ütközetek előtti gyónásra, úrvacsorára, buzdító beszédre több példát is felsorolhatunk,⁸ de a leginkább az 1098. június 28-i csata előtti rituálé a legjellegzetesebb. A kereszteseket körülzárták Antiókiában, az élelmiszerük is elfogyott. A *Gesta*

⁶ HAGENMEYER 1901, 137.

⁷ Gyónásra: HAGENMEYER 1901, 135, 145; FC 196–197; RA 108–109; AA 376–378. Payen hívja fel a figyelmet, hogy éppen a kereszties hadjáratoktól kezdve kezd elterjedni a gyónás gyakorlása társadalmi szinten, valamint a nyilvános gyónás intézménye, amelyre több példát is olvashatunk: PAYEN 1977, 408–409. Beszédre: AA 192–194, 232–234; GF 271. A muszlimok elleni ütközetek előtt feljegyzett beszédeket elemezte Bachrach. Kiemeli, hogy rengeteg a tartalmi hasonlóság, így az égi segítség, jutalom hangoztatása: BACHRACH 2004, 19. A mártíromság biztosítása lelki megerősítésként szolgált: FLORI 2014, 34. Flori vizsgálta a mártíromság fogalmát: FLORI 1991, 121–139. Cowdrey mutatta ki, hogy a nemszemtanú szerzők gyakrabban említik az elesettek mártíromságát: COWDREY 1985, 50. Morris érdekes megfigyelése, hogy Albert sokkal ritkábban és más értelemben használja a mártír kifejezést, mint szerzőtársai. Szerinte Albert nem képviselte a *Gesta*-ban megfigyelhető új mártírfogalmat, amely mindenkire kiterjedt, akik a hadjárat során estek el: MORRIS 1990, 108.

⁸ A közvetlenül az ütközet, ostrom előtt levezényelt rituálé célja az ütközet szakralizálása volt. A csata előtti áldozás és gyónás célja a sereg megtisztítása, halál esetén a mártírstátusz elnyerése volt. GAPOSCHKIN 2017, 98–99.

így ír az ütközetet megelőző rítusokról: „végül eltelt a három nap böjtben és egyik templomtól a másikig tartott körmenetekkel. A frankok megbánták bűneiket és feloldozást nyertek, hittel magukhoz vették Krisztus testét és véré, alamizsnát osztottak, miséket mondattak”.⁹ Hasonló böjtről, mezítlás körmenetről olvashatunk Jeruzsálem ostroma előtt.¹⁰

Acheni Albert korábban, a csapatok elhelyezkedésének tárgyalásánál leírja, hogy az egyháziak azért voltak ott, hogy tanítsák/elrendezzék (*instruare*) és megerősítsék (*corroborare*) a sereget.¹¹ Fulcher számol be a dorülaioni csatában (1097. július 1.) a katonák között sírva könyörgő papokról.¹² Az antiókhiai csata közben a klerikusok a lovagok előtt imádkoztak, zsoltárokat énekeltek.¹³ A keresztes sereg 1098 novemberében látott Maarrat an-Numán ostromához, ahol olvashatunk arról, hogy a felépített ostromtornyok mögött papok imádkoztak.¹⁴ Aguilers-i tudósításából tudjuk, hogy a papok biztatására senki sem pihent, és nem is kétkedett a győzelemben.¹⁵

A csaták végeztével a papság feladata volt az elesettek eltemetése, amiről ritkán olvashatunk, míg alamizsnaosztásról, hálaadásról sűrűbben. Az alamizsnaosztás szolgálta az elhunytak lelki

⁹ VESZPRÉMY 1999, 94. Ezt Albert és Ribemont-i Anzelm is megerősíti: AA 321; HAGENMEYER 1901, 160.

¹⁰ GF 464; RA 145; AA 413–415.

¹¹ AA 100–101.

¹² FC 196–197. A könnyek, a sírás eltérő érzelemhordozó szerepére Spencer hívja fel a figyelmet. Ez lehetett a szomorúság, könyörgés, halálfélelem vagy a vallásosság megnyilvánulása. Jelen esetben minden bizonnyal az utóbbiról lehet szó: SPENCER 2014. 182, 189. Nagy Piroska az antropológia eredményeit bemutatva felhívja a figyelmet a sírás minden formájának – öröm, bánat, fájdalom stb. – megkönnyebbitő hatására. A könnyek, így Isten segítségével megtisztítják a bűnöst annak bűneitől. Úgy gondolják, hogy őszintesége miatt Isten teljesíti a könnyek közt elmondott imát: NAGY 2004, 123. A kegyelem elnyerése a többiekre is kiterjed: NAGY 2004. 127–128. A rituális sírások csak körülhatárolt egyházi rituálék során következhetnek be, így e jelképpel Fulcher a hadjáratban való részvételt liturgikus magasságba emelte. A könnyek jelentőségéről még: SWIFT 2012, 79–101; PORGES 1946, 9.

¹³ RA 81; FC 252–253; PORGES 1946, 15.

¹⁴ GF 405.

¹⁵ RA 97.

üdvét is. Albert tájékoztat minket, hogy egy lovag temetése után nagy mennyiségű alamizsnát osztottak szét a szegények között a lovag lelki üdvéért.¹⁶ Ribemont-i Anzelm imákat kér az elesettekért Manasses reimsi érsektől.¹⁷ Hálaadó elemekről Jeruzsálem elfoglalása után olvashatunk a legbővebben.¹⁸ Ott, miután hatalmas vérengzést rendeztek,¹⁹ a szent helyekhez vonultak, ahol örömben zokogva imádkoztak és hálát adtak az Úrnak.²⁰

A szegényekről való gondoskodás

A katonai mellett a hadjárat legnagyobb kihívása a hatalmas embertömeg ellátása volt. A források alapján a klérus kötelező alamizsnaosztással próbálta meg rávenni a tehetősebbeket, hogy segítsenek a szegényeken.²¹ Később, Adhemar halála kapcsán a Névtelen jegyzi fel azt a püspök által hangoztatott különös szimbiózist, miszerint a lovakok nem üdvözülhetnek a szegények imái nélkül, azok pedig nem élhetnek nélkülük, tehát az alamizsna nélkül.²²

Az alamizsnának a profán jellege mellett – mint a szegények ellátásának egy lehetséges eszköze – volt egy szakrális is, amely

¹⁶ AA 112.

¹⁷ Ribemont-i Anzelm Ostrevant és Valenciennes grófja volt, akinek két levele is fennmaradt, amelyet Manasses reimsi érseknek írt: HAGENMEYER 1901, 144–146. A távollévők imájának kérése nem új keletű dolog. McCormick mutatta ki, hogy már I. (Nagy) Károly császár is imákat kért egyes ütközetek előtt: MCCORMICK 1984, 5. Petrus Tudebodus szintén imákat kér olvasóitól a hadjárat során elesett testvére, Arvedus Tudebodus lelkéért: PT 97.

¹⁸ Háláról például: GF 253; HAGENMEYER 1901, 155–160.

¹⁹ A nyugati krónikások 10 ezer halottat említenek: KEDAR 2004, 28–29. Az arab krónikások pedig 70 ezret: HIRSCHLER 2014, 40–41. Az ostromlók boszszúvágyában közrejátszhatott a védők gúnyolódása, szitkozódása a körmenet láttán. Murray rámutat, hogy a keresztések ekkor biztosak lehettek benne, hogy a védők egytől egyig nem keresztények: MURRAY 2018, 175. France szerint a korszakban megszokott volt az ilyen fokú agresszió, ha egy város nem volt hajlandó megadni magát: FRANCE 1994, 355–356. A vérben gázoló lovak bibliai párhuzamára Buc hívja fel a figyelmet, s így a mészárlás mértékének újragondolására is: BUC 2006, 483.

²⁰ GF 473–474; RA 151; FC 304–305.

²¹ A kereszties fejedelmek eskütételével a császár kötelezettséget vállalt, hogy ellátja a sereget: LILIE 1981, 24–35. Úgy tűnik, hogy ennek kiegészítésére, majd pótlására kezdték el kiterjedtebben használni az alamizsnaosztásokat.

²² GF 102.

összefüggésben állt a szegények által, az elesettekért elmondott imákkal. A morális válságok kezelését tárgyaló alfejezetnél kitérünk arra a rituálésorozatra, amelynek egy részévé az alamizsna vált. Így a szegények gondozása, az elesettek lelki üdve mellett kap egy harmadik élt is, mint a hadsereg spirituális megtisztulásának eszköze.

Acheni Albert említi, hogy 1098 januárjában a klérus gyűlést tartott, ahol az élelmiszer magas ára miatt az egyháziak elrendelték, hogy minden igazságtalanságot (*iniustitia*) és gyalázatosságot (*feditas*) el kell távolítani a seregből, s megtiltották, hogy bárki megkárosítsa a másikat.²³ Alan V. Murray mutatott rá arra, hogy a sereg megtisztulása mellett gyakorlati oldala is volt az intézkedéseknek, hiszen az árak minimális eltérése is jelenthette a különbséget élet és halál között.²⁴

Arka 1099. februári ostroma során a keresztések visszavertek egy felmentő sereget, minek köszönhetően nagy zsákmányra tettek szert. Feltehetően a papok nyomására osztották szét a zsákmány tizedét a szegények között.²⁵

A sereg összetartása

Harmadik feladatuk a sereg összetartása, a belső konfliktusok enyhítése volt. Fulcher alapján a hadjárat kis-ázsiai szakaszában a sereg – a nyelvi sokszínűség ellenére – összetartó és testvéries volt.²⁶ Az első nehézségek leküzdése, a biztos halálból való megmenekülés olyan érzelmeket szabadíthatott fel, ami valóban összekovácsolhatta a sereget. Riley-Smith a hadjárat e szakaszára teszi a kereszties kiválasztottság gondolatának megszületését.²⁷ McCormick teszi hozzá, hogy e gondolat megszületéséhez nagyban hozzájárult az is, hogy sokan – a feudális társadalmi berendezkedéstől eltérően – nem egy főúr lobogója alá gyűlve harcol-

²³ AA 228.

²⁴ MURRAY 2012, 264.

²⁵ RA 111. Az elosztás szerint ¼ rész azon papoknak járt, akik a tömegről gondoskodtak, ¼ rész a püspököknek, a maradék pedig Remete Pétert illette.

²⁶ FC 203.

²⁷ RILEY-SMITH 2003, 116.

tak, hanem rendszerint más-más vezetésével vonultak csatába. Ez pedig elősegítette a magasztosabb, *exercitus Christi* tudatának kialakulását.²⁸

A Balduin és Tankréd²⁹ között kirobbanó vitán kívül nem tudunk számottevő konfliktusról Antiókhia elfoglalásáig.³⁰ A várost Boemundnak³¹ ígérték, ha a császár, Alexiosz Komnénosz (1081–1118) elmulasztaná a segítségnyújtást.³² A császár segítsége elmaradt, így a város birtoklása megosztotta a keresztes sereget.

A városban uralkodó körülmények miatt pestisjárvány tört ki, amely előbb Saint-Gilles-i Rajmund gróft³³, majd Adhemart is betegágyba kényszerítette. Ezt kihasználva, Boemund kiűzte városrészeikből a többi vezér katonáit.³⁴ Ebben az esetben tehát az egyháziaknak nem sikerült megakadályozni a vezérek közötti széthúzást. Ezt magyarázhatjuk a legátus betegségével, majd 1098. augusztus 1-jén bekövetkezett halálával. Rajmund a vezetők szétszóródását Adhemar halálához köti, ezzel igazolva a püspök korábbi hasznosságát a vezérek és a *Militia Christi* számára.³⁵ A *Gesta* számol be arról, hogy Saint-Gilles-i Rajmund és Boemund civakodásán a klérus mellett Bouillon Gottfried,³⁶ Normandiai Róbert³⁷ és Flandriai Róbert³⁸ próbált úrrá lenni. Végül Saint-Gilles-i Rajmund és Boemund megígérték a püspököknek, hogy nem fogják többé megzavarni a Szent Sírhoz vezető utat.³⁹

²⁸ MCCORMICK 1992, 213. Robinson idézi az általunk nem vizsgált Nogent-i Gilbert krónikáját, aki Blois-i István és Vermandois-i Hugó isteni büntetéséről ír, amiért világiként a hadjárat vezetésére tartottak igényt: ROBINSON 1990, 350.

²⁹ Itáliai normann nemes, a vezérek egyike.

³⁰ A vita Tarszosz birtoklása miatt robbant ki 1097 szeptemberében: AA 190–191.

³¹ Taranto hercege, normann nemes, a vezérek egyike.

³² GF 297–298.

³³ IV. Rajmund, Saint-Gilles és Toulouse grófja, a keresztes vezérek egyike.

³⁴ RA 84.

³⁵ RA 83. Richard emeli ki, hogy Adhemar halálától a hadsereg legfőbb irányítója Rajmund gróf lett: RICHARD 1960, 52–53.

³⁶ Lotaringiai herceg, a vezérek egyike, a Jeruzsálemi Királyság első választott világi uralkodója.

³⁷ Ld. 5. jz.

³⁸ Flandria grófja, a vezérek egyike.

³⁹ GF 395–396. A sereg indulását Porges a papság alsóbb rétegének tulajdonítja: PORGES 1946, 16.

Ezt követően az indulást őszi szüneteltették, aminek a sereg cseppet sem örült. Ha hihetünk Aacheni Albert beszámolójának, már azon gondolkodtak, hogy nem követik tovább a vezéreket.⁴⁰ Rajmund beszámol a zarándokok véleményéről, akik úgy gondolták, hogy a vezérek csak vagyonra és birtokokra vágynak, de ők, akik Krisztusért hagyták el otthonukat, keljenek útra akár nélkülük is.⁴¹ A bejegyzés mutathatja az első keresztes hadjárat sajátosságát: a sereg irányítása kezdett kicsúszni a vezérek kezei közül. Már nem a világi fejedelmek parancsai számítottak, hanem lényegében egy önműködő szervezetté vált, amelynek tagjait a közös küldetés, a közös lelkiismeret és fogadalom hajtotta. A fogadalom betartásának vágya feltételezhetően a klérushoz volt köthető. A vezéreknek választaniuk kellett: vagy a tömeg élére állnak, vagy az nélkülük fog elindulni Jeruzsálem felé. Később hasonlót látunk Maarrat an-Numán elfoglalása után, mikor az újabb viták miatt a zarándokok lebontották a város falait, ezzel sarkallva indulásra a vezéreket.⁴² Újabb nyomásgyakorlás olvasható Arka elhúzódo ostromakor, amikor a sereg a tábor felgyújtásával vette rá Saint-Gilles-i Rajmundot az ostrom feladására, s a Jeruzsálembé vezető út folytatására.⁴³

A morális válságok kezelése

Az út során három olyan mélypontot rajzolhatunk ki, amikor kérdésessé vált a hadjárat sikere. Az első ilyen Antiókhia ostromakor következett be. A fizikális nehézségek mellett az 1097. december 29-i csatában elesett Adhemar zászlóhordozója, s egy fontos erekllye, a Szűz Mária-lobogó zsákmányként a védők kezére jutott.⁴⁴

⁴⁰ AA 372. Aguilers-i hasonlóan elégedetlenkedésről ír. RA 100.

⁴¹ RA 100. France találoán jegyzi meg, hogy innentől már egyre inkább a nép, semmint a vezérek irányították a hadjáratot: FRANCE 1970, 293.

⁴² RA 101; SCHEIN 1991, 129.

⁴³ RA 130–131; AA 386.

⁴⁴ RA 51. A zászló elvesztése azonban szimbolikus jelentéssel is bírt. Franciaországban a fegyverek megszentelése mellett kialakult a zászlók megszentelésének hagyománya is, amelynek révén magukat a hadjáratokat is szakralizálták: GAPOSCHKIN 2017, 70. Flori az Oriflamme-al szemlélteti ezt a folyamatot, amelyet csak tekintélyes akciók alkalmával hoztak ki a St. Denis-i apátságából: FLORI

Bár a csatát a létszámfölény ellenére megnyerték – ami miatt Rajmund a makkabeusokhoz hasonlítja magukat⁴⁵ – sokan elhagyták az ostromot. A válság hatására „a püspökök és a klérus minden tagja” gyűlést tartott.⁴⁶ Aguilers-i Rajmundtól tudjuk, hogy a gyűlést követően Adhemar háromnapos böjtöt, imákat, alimiznaosztást és körmenetet rendelt el, a papoknak pedig meghagyta, hogy celebráljanak miséket, énekeljék a zsoltárokat.⁴⁷ McCormick mutatott rá, hogy e bűnbánó rítusok közel sem az első keresztes hadjárat nóvumai, a Karoling-kori hadsereg már rendelkezett egészen hasonló liturgiával.⁴⁸

A hadjárat következő mélypontja Antiókhia 1098. június 3-i elfoglalása utánra tehető, amikor a kereszteseket körülzárták. A nyári forróság, a legyengült szervezetek, az élelmiszerhiány – ahogy Runciman fogalmaz – kedvezett az álmoknak és a látomásoknak.⁴⁹ Elsőként Istvánnak, egy Valence-ből származó papnak jelent meg Krisztus, aki elárulta, hogy minden győzelem csakis az ő kegyelméből teljesült, a keresztesek mégis vágyaik kielégítésére törekedtek először.⁵⁰ A látomásban Jézus megparancsolta István-

2001, 145–152. Ezek alapján a zászló Isten és az emberek között kötött szövetség szimbólumaként értelmezhető, amelyben az emberek Isten ügyében szorgoskodnak. Gaposchkin e szövetség kapcsán az erőszak, gyilkosság szakralizálását emeli ki: GAPOSCHKIN 2016, 55; GAPOSCHKIN 2017, 72.

⁴⁵ RA 53. Bachrach 1087-ből említ egy másik beszédet, amelyben a keresztényeket szintén a makkabeusokhoz hasonlítják, ezzel megteremtve a csata spirituális hátterét: BACHRACH 2004, 4–5. A párhuzam népszerűségére Buc hívja fel a figyelmet: BUC 2006, 468–469.

⁴⁶ AA 228–229.

⁴⁷ RA 54. E rítusok betoldhatók a McGinn-féle bűn-bűnbánat-megbocsátás körforgásának második elemeként: MCGINN 1978, 51. Ezeket a ciklusokat a liturgikus bejegyzések *necessitatis cause*ként, vagy *laetania proquacumque tribulatione*ként említik: GAPOSCHKIN 2017, 111. McGinn szerint az itteni rítussorozat alkalmazása egyfajta mintaként fog szolgálni a későbbi, mélyebb krízisek kezelésére: MCGINN 1978, 50–52.

⁴⁸ MCCORMICK 1992, 219.

⁴⁹ RUNCIMAN 1999, 157.

⁵⁰ GF 337. Aguilers-i korábban már beszámolt a lovagokat elbűvölő „táncoslányokról” (*saltatrix*), s a seregen belüli bujaságról: RA 66. Ezt István és Fulcher beszámolója is alátámasztja, aki azt írja, hogy a frankok közül sokan késlekedés nélkül „törvénytelen nőket” kerestek: FC 243. A „törvénytelen nők” (*feminus exlegibus*) kilétéről nem tudunk többet. Murray jegyzi meg, hogy Antiókhiaiban

nak, hogy a keresztesek forduljanak vissza, s akkor megbocsátást nyernek.⁵¹ István mellett nagyobb horderejű volt Péter Bertalan⁵² története, akinek Szent András jelent meg, s látomássorozataiban felfedte számára a Szent Péter-bazilikában rejlő Szent Lándzsa rejtkehelyét. Adhemar még egy régi lándzsahegy megtalálásának hírére is szkeptikus maradt, de felismerve, hogy a tábor mekkora örömmel fogadta az ereklyét, ennek nem adott hangot.⁵³ A sereg lelkesedéséről mindegyik krónikásunk beszámol.⁵⁴

A sereg vezetői visszanyúltak az év elején bevált mintához: a vezetők újra esküt tettek, hogy nem hagyják el a várost, s kitartanak az út mellett, s a klerikusok különböző bűnbánó rituálékat celebráltak.⁵⁵ Olvashatunk mezítlábas körmenetről, ütközet előtti bójtról, alamizsnaosztásról. A Lándzsa spirituális töltetének köszönhetően a keresztesek lelkesedése fellobbant. Az események Ibn al-Aszír muszlim krónikás figyelmét is felkeltették, aki miután felsorolja a vezetőket, azt írja, hogy „volt ott egy ravasz szerzetes, akinek nagy befolyása volt közöttük”.⁵⁶ Ez minden bizonnyal Péter Bertalan lehetett, aki látomásával teljesen megfordította a sereg hangulatát.

A harmadik mélypont Maarrat an-Numán ostrománál következett be, ahol az éhezés mellett újabb vita alakult ki a vezérek között. A mélypontot érzékelve a klérus visszanyúlt a korábbi gya-

működtek bordélyházak, így véleményünk szerint a lovagok ezek látogatásával váltották ki a papok ellenszenvét: MURRAY 2012, 260.

⁵¹ GF 337–339; RA 73. A keresztesek egyfajta szerződésnek tekintették az Úrhoz való kapcsolatukra, amelyben a különböző adományokért szolgálattal tartoztak: RILEY-SMITH 1980, 181; FLORI 1991, 16.

⁵² Provence-i zarándok. Schein hívja fel a figyelmet arra, hogy a szegények inkább az önjelölt, karizmatikus vezetőket követték, mint a fejedelmeket. Az ilyen személyek isteni kinyilatkoztatásokkal, látomásokkal támasztották alá vezetői igényeiket. Péter Bertalan mellett Remete Péter is részesült ilyen látomásokban, mikor toborozni kezdett: SCHEIN 1991, 121.

⁵³ RA 72; FRANCE 2006. 10. Russo mutat rá, hogy a kétkedők felé éppen az legitimálta a Lándzsa hitelességét, hogy ilyen tekintélyes vezetők, mint Saint-Gilles-i Rajmund és Adhemar elfogadták azt.

⁵⁴ HAGENMEYER 1901, 159; FC 237–238; GF 362–363; AA 316.

⁵⁵ RA 74; GF 340–341.

⁵⁶ IBN AL-ASZÍR 2006, 17.

korlathoz: alamizsnát osztottak, imádkoztak, és mezítláb indultak el, hogy folytassák Jeruzsálembe vezető útjukat.⁵⁷

Arka ostrománál a Rajmund által őrzött Szent Lándzsa hitelessége megingott.⁵⁸ Talán ennek pótlására is rendelte Rajmund gróf a táborba az elhunyt Adhemar keresztjét. Aguilers-i Rajmund beszámolója szerint ez annyira lelkesítően hatott a seregre, hogy a gróf nélkül indultak útnak Jeruzsálembe.⁵⁹ Egy másik klerikus, Péter Desiderius⁶⁰ mentve a menthetőt, látomásáról számolt be Rajmund grófnak, miszerint vonuljanak Jeruzsálembe és ne bánkódjanak Arka ostromának feladása miatt.⁶¹ A sereg elsődleges irányítói mintha már nem a fejedelmek, hanem a papok lennének, akik látomásokon keresztül próbálják a sereget Jeruzsálem felé terelni.⁶² Riley-Smith a hadjárat ezen időszakában a kereszteseket egy vonuló katonai kolostorhoz hasonlítja.⁶³

A morális válságok kezeléséhez hozzátartozik a nehézségek értelmezésének megfordulása is. Több bejegyzésünk is tanúsítja, hogy a keresztések isteni kiválasztottságnak tekintik az egyre növekvő akadályokat, s így annál állhatatosabban viselik azokat.⁶⁴

⁵⁷ RA 101.

⁵⁸ A korábban látomások segítségével azt megtaláló Péter Bertalan túlságosan feltűnően használta fel látomásait politikai céljai elérése érdekében, mire válszul tűzpróba alá vetették, amelynek során életét veszttette: RA 112–124; AA 378; RUSSO 2006, 800.

⁵⁹ RA 130–131; AA 238.

⁶⁰ Izoárd, Die grófjának káplánja, aki a Lándzsa-per kapcsán az erekye hitelessége mellett foglalt állást. RA 97.

⁶¹ RA 131. Az Adhemarral kapcsolatos látomásokról ld. KOSTICK 2009. Russo mutat rá arra, hogy az Adhemarral kapcsolatos negatív látomások akkor jelennek meg, amikor kiéleződött a vita Saint-Gilles-i Rajmund és Boemund között, s Péter Bertalan feltételezhetően ezzel próbálta gyengíteni a provence-i tábor nimbuszát: RUSSO 2009, 806.

⁶² Schein szerint az eszkatologikus gondolatok keveredése a népi lelkesedéssel egy sajátos szegénységideált alakított ki, ami magyarázhatja a zarándokok küldetésstudatát: SCHEIN 1991, 129. Ezek azonban csak akkor tudtak igazán hatni, amikor megosztották a vezetőikkel, s a papság tudott rá reagálni különféle szertartásokkal: MCCORMICK 1992, 219.

⁶³ RILEY-SMITH 2003, 84.

⁶⁴ FC 226–227; HAGENMEYER 1901, 150. Payen említi VII. Gergely *Moralia* című, Jób könyvéhez tartozó kommentárját, amely a korszakban széleskörűen ismert

Ehhez a kitüntetett státuszhoz tartozik még a szentek beavatkozása is.⁶⁵

Jeruzsálem világi és egyházi vezetőjének megválasztása

A Jeruzsálem elfoglalását követő második napon a vezérek gyűlést tartottak, hogy válasszanak valakit, aki uralkodik a többiek felett.⁶⁶ Rajmund is beszámolt a királyválasztás gondolatáról, de nála felvetődik egy dilemma.⁶⁷ Végül elfogadták, hogy világi vezetőt válasszanak, de a klérus előbb az egyházi vezető megválasztását szorgalmazta.⁶⁸ Ez azonban – feltehetően a klérus közötti széthúzás miatt – csak Bouillon Gottfried megválasztása után valósult meg, aki nem a királyi címet vette fel.⁶⁹

volt, s amiben a szenvedés mint az isteni kiválasztottság jelenik meg: PAYEN 1977, 409.

⁶⁵ RUSSO 2006, 794–795.

⁶⁶ GF 476.

⁶⁷ Még a város elfoglalása előtt, július 4-én Tankréd kitűzte lobogóját Betlehemben, a Születés Templomára úgy, mintha az egyszerű világi birtok lenne, ami általános viszályt váltott ki a seregen belül. A kérdés megoldására gyűlést hívtak össze, ahol felvetődött Jeruzsálem későbbi sorsa is. A klérus már ekkor helytelenítette világi uralkodó kinevezését oda, ahol az Úr szenvedett és megkoronázott: RA 143. Albert ezzel szemben azt írja, hogy Betlehem polgárai maguk kérték, hogy a keresztiesek vonuljanak be, hogy megvédjék a keresztény lakosságot: AA 398–400.

⁶⁸ RA 129. A korábbi pátriárka, a Ciprusra menekült Simeon ez idő tájt hunyt el. Bernard Hamilton mutat rá, hogy Simeon haláláról közel sem biztos, hogy tudtak a keresztiesek, amikor új vezetőt választottak, ez pedig bizonyítja, hogy nem gondolták úgy, hogy ortodox pátriárkának kellene a latin híveket irányítania: HAMILTON 2016, 12.

⁶⁹ Fulcher szerint Gottfried nem akart koronát: FC 385. Hiestand ezzel szemben azzal magyarázza a királyi cím hiányát, hogy nem volt jelen olyan egyházi méltóság, aki szentesíthette volna egy új királyság megalapítását: HIESTAND 1972, 93. Riley-Smith hívja fel a figyelmet, hogy az oly gyakran citált *Advocatus Sancti Sepulchri* titulus mindössze egyszer fordul elő Gottfried jellemzésére, az is Daibert 1099 őszén, az új pápának írt levelében: RILEY-SMITH 1979, 84. Daibert levele: HAGENMEYER 1901, 167–173. Murray mutat rá, hogy a szemtanú krónikások általában *princeps*ként hivatkoznak Gottfriedre, aki a *regnum Christi* uralkodója: MURRAY 2000, 70. Rowe is amellett érvel, hogy ez jámborsági gesztus volt, valójában a cím teljes királyi méltóságot takar: ROWE 1957, 475.

A város szellemi vezetőjének megválasztására végül augusztus 1-jén került sor. Hamilton világít rá, hogy a latinok nem rendelkeztek annyi, s olyan szinten tapasztalt és képzett klerikussal, akik képesek lettek volna eligazgatni egy olyan nagy területet, mint a jeruzsálemi pátriárkai szék.⁷⁰ Az ekkor szóba jövő jelöltek listája sem volt hosszú: a dél-itáliai marturanói püspök, Arnulf,⁷¹ valamint a Szent Lándzsá-per kapcsán kimagasló Chocques-i Arnulf. Ian Robinson úgy gondolja, hogy Adhemar *legatus vicarius* státusza nem terjedt ki az egész seregére, csak Saint-Gilles-i Rajmund kontingensére. Miután Orbán pápa látta, hogy milyen érdeklődés övezi a felhívást, az északi kontingensekkel vonul el egyháziakat, Sándort, Blois-i István káplánját és Chocques-i Arnulfot, Normandiai Róbert káplánját is „*licentia ligandi atque solvendi*”-vel ruházta fel.⁷² Emellett szólhat még Caeni Rudolf beszámolója, melyben Adhemar a halálos ágyán Chocques-i Arnulfra bízta a sereg gondozását annak erényei miatt.⁷³

Rajmund kivételével Arnulfot pozitívan írják le a források.⁷⁴ Bölcsnek, tiszteletnek örvendőnek, ékesszólásúnak mutatják be, akit egyhangúlag választottak meg.⁷⁵ Rajmund azonban úgy ír

⁷⁰ HAMILTON 2016, 12.

⁷¹ Chocques-i Arnulf támogatója, akiről Aguilers-i azt írja, hogy jogtalan birtokolja Betlehem püspöki címét: RA 152.

⁷² ROBINSON 1990, 155, 351–352; MAYER 1960, 550–551. Ezt támaszthatja alá, hogy Adhemar minden esetben Saint-Gilles-i Rajmund közelében táborozott, azonos faszakaszt ostromoltak, együtt vonultak. Becker Adhemart nevezi meg, mint *Armeebischof*ot, míg Arnulfot és Sándort az ő irányítása alá rendeli, hiszen mégis Adhemar volt, aki eljárta a pápa nevében, s két levelet írt a nyugati híveknek: BECKER 1988, 412, 429. Richard emeli ki, hogy Arnulf szinte magától értetődően kezdett el Jeruzsálem pátriárkájaként tevékenykedni: RICHARD 1960, 54–55.

⁷³ CR 673. Később Arnulf úgy érvel, hogy őt a pápa helyettesének választották meg: CR 699. Rudolf Arnulf-képét érdemes távolságtartással kezelnünk, hiszen Arnulf volt Rudolf tanítója, valamint a *Gesta Tancredi* „lektora”: CR 604. A korábbiak fényében, Richard mutat rá, hogy mivel Sándor urával együtt elhagyta a táborn, így ő maradt az egyetlen, aki pápai kinevezést kapott: RICHARD 1955, 423.

⁷⁴ Aguilers-i ellenérzései magyarázhatók Arnulf állásfoglalásával a Szent Lándzsá-per kapcsán, vagy a keleti keresztényekhez való, Adhemarétól teljesen eltérő hozzáállással.

⁷⁵ GF 477–480; AA 452–454. Manasses reimsi érsek Lambert arrasi püspökhöz írt levele: HAGENMEYER 1901, 175–176.

Arnulfról, hogy nem volt aldiakónus, papi származású volt,⁷⁶ valamint többször vádolták meg kapzsisággal (*incontitencia*), s ez olyannyira köztudott volt, hogy még dalokat is énekeltek róla a zarándokok.⁷⁷

Arnulf, talán érezve legitimitásának hiányát, egy korábbi, jól bevált eszközhöz nyúlt vissza: keresett egy nagy tiszteletű ereklyét, amelynek reputációjából rá is ragadhat valamennyi.⁷⁸ Ennek értelmében tehát Arnulf elrendelte, hogy keressék meg a Szent Kereszt egy darabját, amelyet augusztus 5-én meg is találtak.⁷⁹ Arnulf módszere bevált: még a vele nyíltan ellenszenves Rajmund is leírja, hogy mennyire örültek az ereklyének, s dicsérték az Urat, amiért nekik adta azt.⁸⁰

Arnulf és az ütközetek

A pátriárka erre az időszakra tehető tevékenysége alatt a legfontosabb az aszkaloni csata volt. A keresztések augusztus 4. körül⁸¹ értesültek arról, hogy Sáhánsáh al-Afdal egyiptomi nagyvezír Jeruzsálem ellen vonul.⁸² Fulcher tájékoztatásából tudjuk, hogy mi-

⁷⁶ Foreville hívja fel rá a figyelmet, hogy Normandia kivételt képezett a korszakban a papi nőtlenség tekintetében, ahol a nagy nemesi családok egyházi tagjai gyermekeket neveltek, akiket gond nélkül vettek fel a különböző rendekbe: FOREVILLE 1955, 380. Arnulf később felmentést kért II. Paszkáltól (1099–1118), hogy születési akadály ellenére is gyakorolhassa a püspöki hivatalt: ROZIÈRE 1849, 11–13, 11. sz.

⁷⁷ RA 154.

⁷⁸ Hasonló volt a helyzet a Szent Lándzsa és az azt megtaláló provence-i zarándok, Péter Bertalan esetében, illetve később, mikor a Lándzsa hitele meggingott, akkor azt az őrző Saint-Gilles-i Rajmund Adhemar keresztjével kívánta pótolni az „isten megerősítést”. Murray is utal rá, hogy az ereklye megkeresése mögött a pátriárka legitimációs szándéka állhatott: MURRAY 1998, 221.

⁷⁹ RA 153–154; FC 313; AA 450–452. Gerish emeli ki, hogy gyakran szolgáltak a legitimitás jeleként vagy a hatalom szimbólumaként azáltal, hogy kapcsolatot teremtettek a szent és az ereklyét birtokló között: GERISH 1996, 138.

⁸⁰ RA 154.

⁸¹ HAGENMEYER 1902, 258.

⁸² GF 485–486. Ennek okát Ibn al-Aszír a frankok Jeruzsálemben tanúsított magatartásával magyarázza. A krónikás hosszasan sorolja, hogy a frankok milyen értéktárgyakat loptak el a templomokból, s hány embert öltek meg vagy taszítottak rabszolgaságba: IBN AL-ASZÍR 2006, 22.

kor a frankok ezt megtudták, elindultak Aszkalon felé, s a Szent Lándzsa mellett magukkal vitték az újonnan megtalált ereklyét is.⁸³ Aguilers-i és a Gesta is megerősíti, hogy a hercegek mellett klerikusok is a sereggel vonultak.⁸⁴ Marturano püspökét elfogták, miközben hírt vitt Aszkalon és Jeruzsálem között, s soha többé nem látták.⁸⁵

Az ütközet előtt a klérus követte a korábbi mintákat: Rajmund beszámolója szerint a csata előtt a keresztések megvallották bűneiket és halasztásaikat egymásnak.⁸⁶ Közvetlenül az ütközet előtt Arnulf, Péter és a többi klerikus a Szent Kereszt jelével erősítette és jelölte meg, valamint gyóntatta a katonákat.⁸⁷ Aacheni Albert tálalásában Gottfried is megerősítette a katonák mártíromságát.⁸⁸

⁸³ FC 312; AA 454; RA 156. Murray rendezte katalógusba a Kereszt mint hadijelvény említéseit a szentföldi hadjáratok során, amelyet 1187-ig, a Hattinnál történő elvesztéséig a mindenkori pátriárka (vagy helyettese) 31 alkalommal vitt magával: MURRAY 1998, 222. Az ereklyét olyan hadijelvények közé sorolja, mint az Oriflamme, vagy a lombardiai városokban működő *carocciók*. Voltmer az ilyen uralmi jelképek kapcsán hangsúlyozza, hogy fontos eszközei voltak a hatalom elvont fogalmának megértéséhez ott, ahol az nem volt személyekhez kötött, mint az itáliai városokban: VOLTMER 1992, 207. Mivel ez a zarándokközösség is árnyaltan értelmezte az uralom kérdését, ezért e szimbólumokra itt is legalább olyan nagy szükség volt.

⁸⁴ RA 155–156; GF 486.

⁸⁵ GF 487–488; RA 156. Aguilers-i egyfajta elégtételnek veszi Betlehem jogtalan birtoklásáért.

⁸⁶ RA 157. Egy későbbi ostrom során Arsuzfnál (1099. október–december) Arnulf bűnbánatra és megbocsátásra szólította fel a sereget, amiből erőt merítettek: AA 492.

⁸⁷ AA 458. Forrásaink említik még, hogy Arnulf kiátkozással fenyegette meg azokat, akik a győzelem kivívása előtt fosztogatni kezdenének: RA 157; GF 490–492; AA 458.

⁸⁸ AA 458–462. Murray megállapítása, miszerint a Kereszt olyan talizmánná vált, amelyet a Jeruzsálemi Királyság elengedhetetlennek tartott a katonai akcióknál, tehát az aszkaloni csata háborús liturgiájában keresendő, ami Európába is áterjedt: MURRAY 1998, 231. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy a Konstantinápolyból kapott keresztereklyét maga Orbán is felhasználta toborzó körútja során, amelynek sikerére Cowdrey tér ki: COWDREY 1995, 737–738; COWDREY 1997, 82–83. Bachrach mutat rá, hogy Lisszabon 1146-os ostrománál a *De expugnatione Lyxbonensibus* hasonlóan a Kereszt egy darabjával jelölik és áldják meg a katonákat, valamint biztosítják a mártíromságukat: BACHRACH 2004, 9.

A csatával párhuzamosan – a korábbi példákhoz hasonlóan – egyháziak imádkoztak a győzelemért. A Névtelentől és Rajmundtól tudjuk, hogy Remete Péter Jeruzsálemben maradt, körmenetet tartott, alamizsnát osztott, és a győzelemért imádkozott a hívekkel.⁸⁹ Az egyiptomi sereget meglepetésként érte a keresztiesek támadása, így utóbbiak győzni tudtak.⁹⁰ A győzelmet követően nagy örömben tértek vissza Jeruzsálembé, Istent dicsérve a Szent Sír elé vonultak, ahol hálát adtak.⁹¹ A két színtér tartalmaz minden elemet, amelyet korábban olvashattunk az egyháziak ütközethez kapcsolható tevékenységéről: ütközet előtt körmenetet tartanak, alamizsnát osztanak, és imádkoznak annak érdekében, hogy Isten győzelemre vezesse a csapataikat. A sereget az egyháziak is elkísérik, a győzelem után pedig hálát adnak.

Arnulf és a szegények

A korábbi minta szerint a klérus leginkább alamizsnaosztással, valamint a zsákmány elosztásánál tudott segíteni a szegény zarándokokon. A világi vezető megválasztása előtt a Névtelen tájékoztat, hogy alamizsnát osztottak, és imádkoztak annak érdekében, hogy Isten válassza ki a megfelelő személyt.⁹² Az aszkaloni csata kapcsán olvasható, hogy Remete Péter vezetésével a városban alamizsnát osztottak.⁹³ A győztes csata után a zsákmány leírásánál Türoszi Vilmos jegyzi meg a zarándokok jóllakottságát, amely minden bizonnyal a korábban arról rendelkező pátriárkának köszönhető.⁹⁴

Arnulf és a seregen belüli ellentétek

Jeruzsálem elfoglalása után Rajmund azt írja, hogy Le Puy püspöke volt az, aki szent cselekedetekkel és szavakkal tartotta össze

⁸⁹ GF 488–489; RA 155.

⁹⁰ GF 494–495; FC 315–316; RA 158; AA 462–466.

⁹¹ GF 500–502; FC 317.

⁹² GF 476.

⁹³ GF 488–489.

⁹⁴ WT 436.

a sereget.⁹⁵ Antiókhia elfoglalását követően egyházi közbenjárásra utal, hogy a vitás felek – Rajmund és Boemund – a püspököknek tettek esküt arról, hogy nem zavarják meg az út folytatását. Amikor a menet mégis megállt, különféle „látók” terelték a sereget Jeruzsálem felé.⁹⁶

Az antiókhiai fiaskóhoz hasonló birtokvita látható Bouillon Gottfried megválasztását követően, aki követelni kezdte a Rajmund gróf birtokában lévő Dávid-tornyot. Rajmund, bízva a klérus korábbi mediátori szerepében, Péterre, Albara püspökére⁹⁷ bízta a tornyot, amíg döntés nem születik.⁹⁸ Péter azonban nem várta meg a döntést, s a tornyot átengedte Gottfriednek. Mikor Rajmund a püspököt árulónak⁹⁹ nevezte, Péter azzal védekezett, hogy kényszerítették, és erőszakot szenvedett el.¹⁰⁰ Hogy lehetséges, hogy egy püspököt megfenyegetnek vagy bántalmaznak is annak érdekében, hogy pozitív döntést csikarjanak ki tőle? A krónikás, Rajmund maga adja meg erre a választ, miszerint Adhemar és Vilmos, Orange püspöke halálával a klérus teljesen meggyen-

⁹⁵ RA 152.

⁹⁶ A látomásokról bővebben ld. FRANCE 2006.

⁹⁷ Narbonnes-i Péter, akit Aguilers-i szerint Saint-Gilles-i Rajmund – egyeztetve a káplánjaival – választott püspökké. Ezután egy káplán – Hagenmeyer szerint Aguilers-i (GF 393.) – közölte az emberekkel a gróf akaratát, mire ők ragaszkodtak hozzá, hogy szenteljék püspökké is: RA 90–92. Tudebodus teszi hozzá, hogy Pétert Anitókhiaiba vitték, ahol az ortodox pátriárka felszentelte, majd „Le Puy püspökének, Adhemarnak a helyére lépve tanácskozásokat tartott”: PT 117. Richard ebben Saint-Gilles-i Rajmund görög-pártiságát véli felfedezni: RICHARD 1946, 105. Sajnos a kortársak meglehetősen kevesen írnak Péterről, így csak a későbbi Türoszi krónikából tudunk tájékozódni. Ha a korábban tárgyalt legátuskérdést elfogadjuk, akkor feltehetően a provençe-i kontingens egyházi vezetőjének, nem pedig a teljes seregének a pótlásáról lehet szó. A püspökválasztással kapcsolatban Hamilton két dologra hívja fel a figyelmet: az 1054-es szkizma tudatának hiányára, illetve arra, hogy a frankok az otthoni körülmények szerint egyháziakat neveznek ki a közigazgatás megszervezésére: HAMILTON 2016, 9–11; COWDREY 1997, 65–69.

⁹⁸ RA 153.

⁹⁹ Saint-Gilles-i Rajmund, bár másokkal egyeztetve, de maga jelölte ki Péter Albara élére. Azt, hogy ennek ellenére Péter mégsem az ő pártját fogta, tekintette árulásnak.

¹⁰⁰ RA 153.

gült, s úgy látszik, már nem volt képes hatni a politikára.¹⁰¹ A helyzet súlyosságát jelzi, hogy a torony átengedésével a legerősebb kontingens is elveszett, hiszen ahogy Aguilers-i jegyzi meg, Saint-Gilles-i Rajmund megaláztatásában az aszkaloni csatába is csak saját katonái unszolására indult el, s végül emiatt döntött úgy, elhagyja a Szentföldet.¹⁰²

Albert tudósít bennünket arról, hogy Gottfried és Rajmund viszonya olyannyira megromlott, hogy Gottfried felfegyverkezve lovagolt Rajmund táborába, ahol Rajmund is ütközetre készen várta.¹⁰³ Végül Flandriai Róbertnek és más nagyszerű férfiaknak sikerült megakadályozniuk a seregen belüli vérontást. Ezt követően pedig barátsággal köszöntek el egymástól.¹⁰⁴

A bevezetőben tárgyalt negyedik feladatkör a morális válságok kezelése volt. Arnulf rövid hivatali tevékenysége alatt nem tudunk olyan válságról, amely megingathatta volna a frankok kitörő lelkesedését.¹⁰⁵

¹⁰¹ RA 152.

¹⁰² RA 153.

¹⁰³ Gottfried herceg Aszkalon városa ellen vonult, Saint-Gilles-i Rajmund azonban – Albert tálalásában – rávette a védőket, hogy tartsanak ki, és ne adják fel a várost, hiszen minden fejedelmük elhatározta, hogy a háború végeztével vissza fog térni a szülőföldjére. Albert tovább növelte Rajmund gróf bűnlajstromát, miszerint az ő rábeszélésére hagyta el a többi fejedelem a tábor. Gottfried végül sikertelenségében felhagyott Aszkalon ostromával és Arszuf ellen vonult, ahol Rajmund ismét kitartásra buzdította a védőket: AA 472. Hillék érvelnek Albert Gottfrieddal való elfogultsága mellett, s hozzáteszik, hogy feltehetően a város védői hallottak arról, hogy Jeruzsálem ostromát csak azok élték túl, akiknek biztonságát Rajmund garantálta: HILL – HILL 1962, 138. A Damaszkuszi Krónika szerzője, Ibn al-Kalániszí nem tud Rajmund összeesküvéséről, de vitáról annál inkább. Leírása szerint a fejedelmek Aszkalon városától kért hadisarc összegében nem tudtak megegyezni, s ezen vesztek úgy össze, hogy végül semmit sem kaptak: IBN AL-KALÁNISZÍ 2002, 49.

¹⁰⁴ AA 474. Flandriai Róbert már korábban Boemund és Saint-Gilles-i Rajmund között is játszott közvetítői szerepet.

¹⁰⁵ Leküzdhetetlennek tűnő akadályok ellenére foglalták el a várost, s emiatt győzelmüket Isten kegyelmének tekintették: HAMILTON 2016, 14. Ez a lelkesedés bizonyára sokáig velük maradt.

Pisai Daibert megérkezése

Pár hónappal Jeruzsálem elfoglalása után Antiókhától nem messze, Latakiában partra szállt Daibert, Pisa érseke.¹⁰⁶ Daibertről tudjuk, hogy részt vett Orbán franciaországi útján, s korábban VI. Alfonz (1072–1109) kasztíliai király udvarában volt pápai legátus.¹⁰⁷ Személyét meglehetősen negatívan ábrázolja a keresztes háborúk történetírása, ami elsősorban Aacheni Albertnek a lotaringiai tábor felé tanúsított elfogultságában keresendő.¹⁰⁸ Hataloméhesként, kapzsiként mutatják be, aki 1099 őszén egy fosztogató pisai flotta élén ért a szíriai partokhoz.¹⁰⁹ Innen Jeruzsálembé zarándokolt, ahol az akkori pátriárka, Arnulf eltávolítását követően maga emelkedett ebbe a hivatalba.¹¹⁰

¹⁰⁶ Legátusi kinevezése több szempontból is kérdéses. Hamilton úgy gondolja, hogy még Orbán nevezte ki Daibertet: HAMILTON 2016, 14. Becker ebben nem biztos, sőt későbbi politikája alapján elveti ennek lehetőségét: Becker 1988. 429. Legátusi státuszával Matzke foglalkozik részletesen: MATZKE 1998 135–141. Skinner világít rá, hogy Gottfrieddel és Saint-Gilles-i Rajmunddal írt közös levélüknél egyszerűen *Pisanus archiepiscopus*ként hivatkozik magára: SKINNER 2009, 163; HAGENMEYER 1901, 168. Matzke ezt azzal magyarázza, hogy Orbán halálával automatikusan megszűnt Daibert legátusi kinevezése. Murray viszont úgy gondolja, hogy ez nehezen lenne összeegyeztethető Daibert későbbi politikájával, egészen pontosan Arnulf letaszításával: MURRAY 2000, 83. II. Paszkál azonban nem hivatkozik legátusként rá, ellenben Móricra, Porto bíboros püspökére már igen: HAGENMEYER 1901, 178–179.

¹⁰⁷ Kasztíliai tevékenységéről: AA 496; MATZKE 1998, 79–85.

¹⁰⁸ Kvantitatív elemzés során Flori mutat rá arra, hogy Albert nem elfogult Gottfrieddel szemben: FLORI 2010, 32. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy Albert – a többi vizsgált krónikával ellentétben – jó húsz évvel távolabbi eseményeket is vizsgált.

¹⁰⁹ Daibert megtalálható volt Orbán pápa franciaországi körútjának legtöbb állomásán, s a pápa bizalmi köréhez tartozott, így feltételezhetően maga is részt vett a hadjárat megszervezésében, a célok meghatározásában: MATZKE 1998, 93–100. Éppen ezért annyira meglepő, hogy útja során bizánci helyőrségeket, flottákat támadott meg.

¹¹⁰ Marturanói Arnulf eltűnésével és Normandiai Róbert hazatéréseével Arnulf támogatók nélkül maradt: ROWE 1957, 477.

Daibert és az ütközetek

Albert számol be arról, hogy Daibert és Tankréd pihenés nélkül dolgoztak az ostromgépek felállításán, két hét múlva pedig hozzáláttak a Haifa közelében található Akkon ostromához (1100. július).¹¹¹ A vizsgált időszakon túl, 1101 áprilisában Caffaro¹¹² írt Kaiszareia ostromáról, ahol egy támadás előtt Daibert buzdító beszédet mondott, amelyben a zarándokok által tett fogadalomra hivatkozott. Majd a támadás előtt gyónásra és Úrvacsorára szólította fel a sereget.¹¹³ Albert hozzáteszi, hogy a pátriárka magával hozta az Úr Keresztjét, s a katonák követték őt.¹¹⁴

Daibert és a szegények

A második csoportot képezte a szegényekről való gondoskodás. A Jeruzsálemben működő Szűz Mária-templom ispotálya kiemelt jelentőséggel bírt a szegények gondozása tekintetében. Miután Daibert pátriárka 1100-ban leválasztotta a jeruzsálemi ispotályt a latinok Szűz Mária-templomáról, a befolyt adományok közvetlenül az ispotályhoz kerültek, amely így leginkább felelőssé vált a szentföldi zarándokok ellátásában.¹¹⁵

Albert tájékoztat arról, hogy a Jaffába érkező itáliai kereskedők minden szükségessel ellátják Jeruzsálemet.¹¹⁶ Matzke egyik hipotézise, hogy II. Orbán – és a bizalmi köréhez tartozó Daibert – már a hadjárat meghirdetése előtt hozzálátott azon ispotályhálózat előkészítéséhez, amely később a zarándokok gondozását vette feladatul.¹¹⁷

¹¹¹ AA 514.

¹¹² Caschifelonei Caffaro genovai hajós, aki részt vett az említett ostromban.

¹¹³ CAFFARO 2013, 54–55.

¹¹⁴ AA 564–566.

¹¹⁵ MATZKE 1998, 121–126.

¹¹⁶ AA 502.

¹¹⁷ Szerinte ebben a kontextusban értelmezhetők a Ciprusra menekült Simeon pátriárka segélyszállítmányai is: MATZKE 1998, 117–127.

1100 áprilisára keltezhető Daibert levele, amelyben katonák csatlakozásán kívül anyagi javak küldését is kéri.¹¹⁸ Valószínűleg a klérus döntésére történt, hogy Gottfried halála után a vagyonának egy részét a szegények között osztották szét, másik részét pedig adósságai fedezésére fordították.¹¹⁹ Türoszi Vilmos írja, hogy Daibert kezébe nemcsak azokat a javakat adták, amelyek a bizánciak idejétől az ortodox pátriárkáé voltak, hanem újakat is.¹²⁰

Daibert és a seregen belüli ellentétek

Daibertnek köszönhető, hogy a hadjáratot korábban többször megakasztó Boemund–Rajmund ellentét végre lecsillapodott. Aacheni, sőt maga Daibert is megerősíti a pápának írt levelében, hogy sikerült kibékítenie Boemundot és a többi vezért.¹²¹ Az érsek levele kiemeli, hogy Rajmund elhatározta, visszatér Jeruzsálembe. Szintén a pátriárka érdeme lehet, hogy Balduin meghívást kapott Boemundtól, hogy fogadalmuk beteljesítése miatt utazzanak Jeruzsálembe, ahová december 21-én érkeztek meg.¹²²

Daibert békítő tevékenységében viszont törést látunk, miután 1099. december 25-én pátriárkának választották.¹²³ Ezt követően előbb Jeruzsálem, majd Jaffa birtoklása miatt vitába keveredett Gottfrieddel.¹²⁴ Gottfried végül lemondott Jaffáról, valamint Jeru-

¹¹⁸ Daibert jeruzsálemi pátriárka levele az összes német katolikusokhoz: HAGENMEYER 1901, 176–177.

¹¹⁹ AA 540. Albert szerint Gottfried halálakor Daibert és Tankréd döntött az elhunyt dolgainak sorsáról: AA 522. Fulcher nem említi Arnulf megválasztását, és Daibertről is csak annyit ír, hogy a herceg és más előkelők megválasztották: FC 333.

¹²⁰ WT 440.

¹²¹ AA 484. Daibert pisai érsek levele a pápához: HAGENMEYER 1901, 173.

¹²² FC 325.

¹²³ Albert ezt inkább az érsek Boemunddal és Balduinnal kötött barátságával és kettejük lefizetésével magyarázza: AA 496. Caeni Rudolf Boemund segítségét emeli ki, s hogy Arnulf önként lemondott a pátriárkai székről: CR 704. Vilmos arra hivatkozik, hogy nem volt pátriárka, mert Arnulf megválasztása érvénytelen: WT 440.

¹²⁴ Daibert viselkedését Hiestand az érsek pisai tapasztalataival magyarázza, ahol egy távollévő uralkodó miatt lényegében a város irányítója volt. Idézi: MAYER 1977, 19.

zsálemről a pátriárka javára, azzal a kikötéssel, hogy Jeruzsálem maradjon a kezén, amíg újabb városokat nem foglal el.¹²⁵ Vilmos elmondása alapján heves vita folyt az ügyben Gottfried és a pátriárka között, míg végül Gottfried átengedte az említett városokat, de csak halála után.¹²⁶

Ez 1100. július 18-án be is következett, de az egyezés ellenére Gottfried belső emberei – köztük a letaszított Arnulf – Edesszába vonult, hogy Balduint hívják a trónra.¹²⁷ A pátriárka is elküldte saját követét, de nem Edesszába, hanem Boemundhoz, hogy tartóztassa fel Balduint.¹²⁸ Balszerencséjére a követet elfogták, s a levél tartalma kitudódott. A lotaringiai párt ezt hatékonyan használta fel a pátriárka és az őt támogatók ellen. Tankréd a pátriárka biztatására támadta meg a Dávid-tornyot, mire Balduin Róbertet, Ramla püspökét¹²⁹ küldte ennek megakadályozására.¹³⁰ Fulcher csak annyit ír, hogy nem tértek be Haifába, mert Tankréd ellenséges volt Balduinnal.

Balduin végül elérte Jeruzsálemet, ahol – Fulcher alapján – laikusok és klerikusok örömmel várták. Fulcher hozzáteszi, hogy Daibert ekkor nem volt jelen, mert viszály volt kettejük között.¹³¹ Később Balduin és Daibert békét kötöttek, amelyben újabb lépés volt, hogy a pátriárka – más püspökök és papok jelenlétében – 1100 karácsonyán Betlehemben királlyá koronázta Balduint, ezzel

¹²⁵ Türoszi azt írja, hogy a vitát egyesek szándékosan mélyítették: WT 441. Később hozzáteszi, hogy ebben Arnulfnak mint *primogenitus Sathanének* kiemelt szerepe volt: WT 461–462. Mayer szerint a pátriárka sürgetni akarta Gottfried megházasodását és további hódításait: MAYER 1977, 36–37.

¹²⁶ Mayer azzal magyarázza, hogy Daibert irányította az egyetlen jelenlévő, a város ellátáshoz elengedhetetlen flottát, ezért jó alkupozícióban volt: MAYER 1977, 12, 30.

¹²⁷ Türoszi felrója, hogy Arnulfnak, akiről nem volt jó véleménnyel, befolyása volt Balduinra: WT 454–455.

¹²⁸ AA 522. Türoszi idézi a levelet, amelyben Daibert bemutatja a Gottfrieddel kötött alku részleteit, majd kitér annak be nem tartására: WT 456–459.

¹²⁹ Roueni Róbert normann klerikus, akit az út során Ramla püspökévé választottak: RA 136; AA 528–529; GF 445–448; WT 374.

¹³⁰ AA 538.

¹³¹ FC 368–369. Vilmos a pátriárka távolmaradását Arnulf ármánykodásával magyarázza: WT 461–462.

pedig egy időre lezárult kettejük viszálya és a Gottfried halálával bekövetkezett zúrzavaros időszak.¹³²

Összefoglalás

Összefoglalásként elmondható, hogy a klérus képes volt betölteni a hadjárat során felvállalt feladatait. Az egyes pontok elemzését követően megállapítható, hogy az ütközetekhez kapcsolódó tevékenységük – mivel egy részük már korábban az európai háborúk része volt – teljes mértékben beivódott a Jeruzsálemi Királyság háborús liturgiájába, sőt egy része még nyugatra is átterjedt.

A szegények gondozása mindvégig kiemelt szerepet töltött be az egyháziak tevékenységében. Miután a Bizánci Birodalom nem volt képes ellátni a sereget, a klérus alamiznaosztásokon keresztül igyekezett ellátni a legszegényebbeket. Ehhez minden bizonynyal hozzájárult a korszakban élő szegénységideál, valamint azok elmondott imáinak fontossága. Az ispotályhálózat kialakítása, amely Matzke hipotézise szerint a hadjárat előkészítő fázisában már megkezdhette működését, szintén a pápaság kezdeményezésére valósult meg.

A sereg összetartásának fontossága olyannyira átöröklődött, hogy Ruess alapján a későbbi legátusok egyik legfontosabb tevékenységét képezte.¹³³ Ezzel kapcsolatban látunk némi törést előbb Albara püspökének gyengekezűségénél, valamint Daibert pátriárkai hivatalánál. Daibertnek végső soron sikerült kibékítenie Boemundot és Rajmundot, sőt Rajmundot még a keleti tartózkodásra is rávette. Mivel Daibertről tudjuk, hogy Orbán pápa mellett volt, ezért részt vehetett az eszmecseréken, ismerte a pápa Jeruzsálemnek szánt jövőjét, így feltehetően ennek fényében kezdte meg tevékenységét: magának követelte a várost, s ehhez keresett szö-

¹³² FC 383–384; WT 463; AA 550. Albert szerint azért Betlehemben koronázták meg, mert jámborságból Balduin sem akarta Jeruzsálemben átvenni a koronát. A békekötéssel kapcsolatban Rowe jegyzi meg, hogy az új legátus, Móric, Porto kardinális püspöke ekkor már partra szállt, s Caffaro elmondása szerint támogatta Balduin trónigényét: CAFFARO 2013, 50. Daibert minden bizonynyal szeretette volna, ha mindent rendben talál a városban: ROWE 1957, 480. Kettejük későbbi viszonyának bemutatása nem célja a dolgozatnak.

¹³³ RUESS 1912, 80–81.

vetségeseket, akiket meg is talált a normannok személyében. Mikor belátta, hogy terve megvalósíthatatlan, a realitásnak megfelelően békét kötött Balduinnal, és királlyá koronázta.¹³⁴

Irodalomjegyzék

Források

- AA = Albert of Aachen: *Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*. Szerk. Edgington, Susan B. Oxford 2007.
- CAFFARO 2013 = *Caffaro, Genoa and the Twelfth-Century Crusades*. Szerk. Hall, Martin, Phillips, Jonathan. London–New York 2013.
- CR = Caeni Rudolf: *Gesta Tancredi In: Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux* 3. Paris 1866, 605–716.
- FC = *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*. Szerk. Hagenmeyer, Heinrich. Heidelberg 1913.
- GF = *Anonymi Gesta Francorum et aliorum hierosolymitanorum*. Szerk. Hagenmeyer, Heinrich. Heidelberg 1890.
- HAGENMEYER 1901 = Hagenmeyer, Heinrich: *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088–1100: Eine Quellensammlung zur Geschichte des ersten Kreuzzuges*. Innsbruck 1901.
- IBN AL-ASZÍR 2006 = *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-ta'rikh*. 1. *The Year 491-541/1097-1146. The Coming of the Franks and The Muslim Response*. Ford. Richards, Donald S. New York 2006.
- IBN AL-KALÁNISZÍ 2002 = *The Damascus Chronicle of the Crusades. Extracted and Translated from the Chronicle of Ibn Al-Qalanisi*. Ford. Gibb, Hamilton A. R. Mineola–New York 2002.
- PT = Petrus Tudebodus: *Historia de Hierosolymitano itinere*. Szerk. Hill, John H., Hill, Laurita L. Paris 1977.
- RA = *Le 'Liber' de Raymond d'Aguilers*. Szerk. Hill, John H., Hill, Laurita L. Paris 1969.
- VEZSPRÉMY 1999 = Veszprémy László: *Az első és második keresztetes háború korának forrásai*. Budapest 1999.

¹³⁴ A teokratikus állam gondolatának feladását Murray a koronázásban látja: MURRAY 1998, 99.

WT = *Willelmi Tyrensis Archiepiscopi Chronicon. Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis*. LXIII. Szerk. Huygens, Robert B. C. Turhout 1986.

Szakirodalom

BACHRACH 2004 = Bachrach, David S.: Conforming with the Rhetorical Tradition of Plausibility: Clerical Representation of Battlefield Orations against Muslims, 1080–1170. *The International History Review* 26 (2004/1) 1–19.

BECKER 1988 = Becker, Alfons: *Papst Urban II. (1088–1099). Der Papst, die griechische Christenheit und der Kreuzzug*. Stuttgart 1988.

BUC 2006 = Buc, Philippe: La vengeance de Dieu. De l'exégèse patristique à la réforme ecclésiastique et à la première croisade. In: *La Vengeance, 400–1200*. Szerk. Bathelémy, Dominique, Bougard, François, Le Jan, Régine. Roma 2006, 451–486.

COWDREY 1985 = Cowdrey, Herbert E. J.: Martyrdom and the First Crusade. In: *Crusade and Settlement. Papers read at the First Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East and presented to R. C. Smail*. Szerk. Edbury, Peter W. Cardiff 1985, 46–56.

COWDREY 1995 = Cowdrey, Herbert E. J.: Pope Urban II and the Idea of Crusade. *Studi Medievali* 36 (1995) 721–742.

COWDREY 1997 = Cowdrey, Herbert E. J.: The Reform Papacy and the Origin of the Crusades. In: *Le Concile de Clermont de 1095 et l'appel à la Croisade. Actes du Colloque Universitaire International de Clermont-Ferrand (23–25 juin 1995) organisé et publié avec le concours du Conseil Régional d'Auvergne. Collection de l'École française de Rome* 236. Rome 1997, 65–83.

DAVID 1920 = David, Charles W.: *Robert Curthose. Duke of Normandy*. Cambridge 1920.

FLORI 1991 = Flori, Jean: Une ou plusieurs „première croisade”? Le message d'Urbain II et les plus anciens pogroms d'Occident. *Revue Historique* 285 (1991) 3–27.

FLORI 2001 = Flori, Jean: *Guerre sainte, jihad, croisade: Violence et religion dans le christianisme et l'islam*. Paris 2001.

- FLORI 2010 = Flori, Jean: *Chroniqueurs et propagandistes: introduction critique aux sources de la première croisade*. Genève 2010.
- FLORI 2014 = Flori, Jean: Jérusalem terrestre, céleste et spirituelle. Trois facteurs de sacralisation de la première croisade. In: *Jerusalem the Golden. The Origins and Impact of the First Crusade*. Szerk. Edgington, S. B., García – Guijarro, L. Turnhout 2014, 25–50.
- FOREVILLE 1955 = Foreville, Raymonde: Un chef de la première croisade: Arnoul Malecouronne. *Bulletin philologique et historique (1953–54) [1955]* 377–390.
- FRANCE 1970 = France, John: The Crisis of the First Crusade: From the Defeat of Kerbogah to the Departure from Arqa. *Byzantion* 40 (1970) 276–308.
- FRANCE 1994 = France, John: *Victory in the East. A Military History of the First Crusade*. Cambridge 1994.
- FRANCE 2006 = France, John: Two Types of Vision on the First Crusade: Stephen of Valence and Peter Bartholomew. *Crusades* 5 (2006) 1–20.
- GAPOSCHKIN 2016 = Gaposchkin, Cecilia M.: From Pilgrimage to Crusade: The Liturgy of Departure, 1095–1300. *Speculum* 88 (2013/1) 44–91.
- GAPOSCHKIN 2017 = Gaposchkin, Cecilia M.: *Invisible Weapons. Liturgy and the Making of Crusade Ideology*. London 2017.
- GERISH 1996 = Gerish, Deborah: The True Cross and the Kings of Jerusalem. *The Haskins Society Journal Studies in Medieval History* 8 (1996) 137–155.
- HAMILTON 2016 = Hamilton, Bernard: *The Latin Church in the Crusader States. The Secular Church*. London–New York 2016.
- HARARI 2004 = Harari, Yuval N.: Eyewitnessing in Accounts of the First Crusade: The Gesta Francorum and Other Contemporary Narratives. *Crusades* 3 (2004) 77–100.
- HIESTAND 1972 = Hiestand, Rudolf: *Die päpstlichen Legaten auf den Kreuzzügen und in den Kreuzfahrerstaaten. Vom Konzil von Clermont (1095) bis zum 4. Kreuzzug I–III*. Kézirat. Kiel 1972.
- HILL – HILL 1962 = Hill, John H. – Hill, Laurita L.: *Raymond IV Count of Toulouse*. New York 1962.

- HIRSCHLER 2014 = Hirschler, Konrad: The Jerusalem Conquest of 492/1099 in the Medieval Arabic Historiography of the Crusades: From Regional Plurality to Islamic Narrative. *Crusades* 13 (2014) 37–76.
- KEDAR 2004 = Kedar, Benjamin Z.: The Jerusalem Massacre of July 1099 in the Western Historiography of the Crusades. *Crusades* 3 (2004) 15–76.
- KOSTICK 2009 = Kostick, Conor: Courage and Cowardice on the First Crusade, 1096–1099. *War in History* 20 (2013) 32–49.
- LAPINA 2015 = Lapina, Elizabeth: *Warfare and the Miraculous in the Chronicles of the First Crusade*. Pennsylvania 2015.
- LILIE 1981 = Lilie, Ralph-Johannes: *Byzanz und die Kreuzfahrerstaaten. Studien zur Politik des byzantinischen Reiches gegenüber den Staaten der Kreuzfahrer in Syrien und Palästina bis zum 4. Kreuzzug, 1096–1204*. München 1981.
- MACGREGOR 2006 = MacGregor, James B.: The First Crusade in Late Medieval Exempla. *The Historian* 68 (2006) 29–48.
- MATZKE 1996 = Matzke, Michael: De origine Hospitaliariorum Hierosolymitanorum – Vom klösterlichen Pilgerhospital zur internationalen Organisation. *Journal of Medieval History* 22 (1996) 1–23.
- MATZKE 1998 = Matzke, Michael: *Daibert von Pisa. Zwischen Pisa, Papst und erstem Kreuzzug*. Sigmaringen 1998.
- MAYER 1960 = Mayer, Hans Eberhard: Zur Beurteilung Adhémar's von Le Puy. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 16 (1960) 547–552.
- MAYER 1977 = Mayer, Hans Eberhard: *Bistümer, Klöster und Stifte im Königreich Jerusalem*. Stuttgart 1977.
- MCCORMICK 1984 = McCormick, Michael: The Liturgy of War in the Early Middle Ages: Crisis, Litanies, and the Carolingian Monarchy. *Viator* 15 (1984) 1–24.
- MCCORMICK 1992 = McCormick, Michael: Liturgie et guerre des Carolingiens à la première croisade. In: „*Militia Christi*” e *Crociata nei secoli XI–XIII. Atti della undecima Settimana internazionale di studio, Mendola, 28 agosto – 1 settembre 1989*. Milano 1992, 209–240.

- MCGINN 1978 = McGinn, Bernard: *Iter Sancti Sepulchri. The Piety of the First Crusaders*. In: *Essays on Medieval Civilization*. Szerk. Lackner, Bede K., Philp, Kenneth R. Austin 1978, 33–73.
- MORRIS 1990 = Morris, Colin: *The Aims and Spirituality of the First Crusade as seen through the Eyes of Albert of Aachen*. *Reading Medieval Studies* 16 (1990) 99–117.
- MURRAY 1998 = Murray, Alan V.: *Daimbert of Pisa, the Domus Godefridi and the Accession of Baldwin I of Jerusalem*. In: *From Clermont to Jerusalem. The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500*. Szerk. Murray, Alan V. Turnhout 1998, 81–102.
- MURRAY 2000 = Murray, Alan V.: *The Crusader Kingdom of Jerusalem. A Dynastic History 1099–1125*. Oxford 2000.
- MURRAY 2012 = Murray, Alan V.: *Sex, Death and the Problem of Single Women in the Armies of the First Crusade*. In: *Shipping, Trade and Crusade in the Medieval Mediterranean: Studies in Honour of John Pryor*. Szerk. Gertwagen, Ruthy, Jeffreys, Elizabeth. Farnham 2012, 255–270.
- MURRAY 2018 = Murray, Alan V.: *A Race Against Time – A Fight to the Death: Combatants and Civilians in the Siege and Capture of Jerusalem, 1099*. In: *Civilians Under Siege from Sarajevo to Troy*. Szerk. Dowdall, Alex, Horne, John. London 2018, 163–183.
- NAGY 2004 = Nagy Piroska: *Religious Weeping as Ritual in the Medieval West*. *Social Analysis: The International Journal of Anthropology* 48 (2004) 119–137.
- PAYEN 1977 = Payen, Jean C.: *La pénitence dans le contexte culturel des XIIe et XIIIe siècles: des doctrines contritionnistes aux pénitentiels vernaculaires*. *Revue des Sciences philosophiques et théologiques* 61 (1977/3) 399–428.
- PORGES 1946 = Porges, Walter: *The Clergy, the Poor, and the Non-combatants on the First Crusade*. *Speculum* 21 (1946) 1–23.
- RICHARD 1946 = Richard, Jean: *Note sur l'archidiocèse d'Apamée et les conquêtes de Raymond de Saint-Gilles en Syrie du Nord*. *Syria* 25 (1946–1948) 102–108.
- RICHARD 1955 = Richard, Jean: *Quelques textes sur les premiers temps de l'Église latine de Jérusalem*. *Recueil de travaux of-*

- fert à M. Clovis Brunel: *Par ses amis, collègues et élèves*. II. Paris 1955, 420–430.
- RICHARD 1960 = Richard, Jean: La Papauté et la direction de la Première Croisade. *Journal des Savants* (1960/2) 49–58.
- RILEY-SMITH 1979 = Riley-Smith, Jonathan: The Title of Godfrey of Bouillon. *Bulletin of the Institute of Historical Research* 52 (1979) 83–86.
- RILEY-SMITH 1980 = Riley-Smith, Jonathan: Crusading as an Act of Love, *History. The Journal of the Historical Association* 65 (1980) 177–192.
- RILEY-SMITH 2003 = Riley-Smith, Jonathan: *The First Crusade and the Idea of Crusading*. New York 2003.
- ROBINSON 1990 = Robinson, Ian S.: *The Papacy, 1073–1198, Continuity and Innovation*. Cambridge 1990.
- ROWE 1957 = Rowe, John Gordon: Paschal II and the Relation between the Spiritual and Temporal Powers in the Kingdom of Jerusalem. *Speculum* 32 (1957) 470–501.
- ROZIERE 1849 = Rozière, Eugène de: *Cartulaire de L'église du Saint Sépulchre de Jérusalem. Publie d'après les manuscrits du Vatican*. Paris 1849.
- RUESS 1912 = Ruess, Karl: *Die Rechtliche Stellung der Päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII*. Paderborn 1912.
- RUSSO 2006 = Russo, Luigi: Il Liber di Raimondo d'Aguilers e la Sacra Lancia d'Antiochia. *Studi Medievali* 47 (2006/2) 785–837.
- SCHEIN 1991 = Schein, Sylvia: Die Kreuzzüge als volkstümlich-messianische Bewegungen. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 47 (1991) 119–138.
- SKINNER 2009 = Skinner, Patricia: From Pisa to the Patriarchate: Chapters in the Life of (Arch)bishop Daibert. In: *Challenging the boundaries of medieval history: the legacy of Timothy Reuter*. Szerk. Skinner, Patricia. Turnhout 2009, 155–172.
- SPENCER 2014 = Spencer, Stephen J.: Constructing the Crusader. Emotional Language in the Narratives of the First Crusade. In: *Jerusalem the Golden. The Origins and Impact of the First Crusade*. Szerk. Edgington, Susan B., García – Guijarro, Louis. Turnhout 2014, 173–190.

- SWIFT 2012 = Swift, Christopher: The Penitent Prepares: Affect, Contrition, and Tears. In: *Crying in the Middle Ages. Tears of History*. Szerk. Gertsman, Elina. London 2012, 79–101.
- VOLTMER 1992 = Voltmer, Ernst: Nel segno del Croce: il carroccio come simbolo del potere. In: „*Militia Christi*” e *Crociata nei secoli XI-XIII. Atti della undecima Settimana internazionale di studio, Mendola, 28 agosto – 1 settembre 1989*. Milano 1992, 193–207.

